

8. Киселева Л. А. Восприятие и осмысление творчества Есенина в Украине: начальные этапы рецепции / Л. А. Киселева, О. В. Пашко // Есенин и мировая культура. Материалы Международной научной конференции, посвященной 112-летию со дня рождения С.А. Есенина. – Москва–Константиново–Рязань: Пресса, 2008. – С. 152–173.
9. Кисельова Л. О. Інтертекстуальне тло вірша Павла Тичини «І Бєлий, і Блок, і Єсенін, і Клюєв...» / Л.А. Киселева, О.В. Пашко // Магістеріум. – К.: НаУКМА, 2010 (у друці). – Режим доступу: http://kluev.org.ua/academia/kiseljova_pashko_tlo.php
10. Костюк Г. Зустрічі і прощання: Спогади у двох книгах / Григорій Костюк; передм. М. Жулинського. – К.: Смолоскип, 2008. – Кн. 1. – 720 с.
11. Пашко О. В. "Пєсьн ь о хлебе" С. Єсєніна та "В степу коса збиває роси..." Д. Фальківського (до історії рецепції творчості С. Єсєніна в Україні 1920-х рр.) / О. В. Пашко // Літературознавчі студії: збірник наукових праць / Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Б-ка ін-ту філології. – К., 2011. – Вип.31. – С.312-314.
12. Сахневич І.Д.Єсенін і Україна // Зарубіжна література в навчальних закладах. – №12. – 2000.– С. 58-60.
13. Савченко Я. Занепадництво в українській поезії// Життя і революція.–Київ, 2917. –№2.–С.160.
14. Семенко М. Пісня трампа (С. Єсеніну) / М. Семенко // Культура і побут. – Х., 1926. – № 2. – 10 січня. – С. 3.
15. Тичина П. Золотий го́мін: Вибр. Твори. – К.: Крилиця, 2008. – 608с.
16. Тичина П. Г. З минулого – в майбутнє: статті, спогоди, нотатки, начерки, інтерв'ю / П. Г. Тичина // [упорядкування та примітки Ст. Тельнюка]. – К. : Дніпро, 1973. – С. 27.

Вальчишин М.

Науковий керівник – доц. Вашків Л.П.

ІДЕЙНИЙ ЗМІСТ РОМАНУ В. ШЕВЧУКА «ТІНІ ЗНИКОМІ» У ДИСКУРСІ СУЧАСНОСТІ

На арену вітчизняної літератури Валерій Шевчук вийшов у шістдесятих роках минулого століття, що дає право уводити його творчість в ідейно-естетичний дискурс явища, яке має назву "шістдесятництво" [3; 10; 17; 20; 32; 34; 45; 103]. Однак це звужує аналітичні рамки, не дозволяє достатньо розкрити феномен його таланту. Будучи закоріненим творчістю у своєму часові, письменник вийшов далеко за межі стереотипів тогочасного ідейно-естетичного простору, зумів означити суспільні деструкції з філософських та морально-етичних позицій, опираючись на духовну й естетичну культуру українського народу в її історичній тягlostі.

Мета: дослідити еволюцію тем і жанрово-естетичного пошуку, також формування індивідуального стилю В.Шевчука завдяки здійсненій ним детальної хронології написання своїх творів у праці "На вступі до Храму" [116], де побіжно з'ясовано й характер естетичних інспірацій, особливості індивідуального стилю, спростовано деякі оцінки критики, які видаються автору неправомірними. Ознайомлення з мегатекстом творчого доробку письменника дозволяє чіткіше окреслити характер і значення в ньому роману "Тіні зникомі".

Творчість кожного митця, попри індивідуальний вираз, є насамперед продуктом своєї епохи. Він або є її адоратором, або через власне бачення негачій творить можливу перспективу змін, уявний світ ідей, провокуючи таким чином ці зміни, насамперед у свідомості поспільства, а відтак, за сприятливих обставин, – у суспільних структурах.

Валерій Шевчук належить саме до творців-деміургів. Він обрав собі ідейно-естетичне надзавдання: створити уявну версію духовного світу українства, заґрунтовану в глибинах національного філософсько-естетичного материка. Згадувалося, що критика ще тільки підступає до його осмислення, незважаючи на наддостатню увагу: понад двісті публікацій, які (еклектично) торкаються того чи іншого аспекту письменницького набутку. Тому рано доходити остаточних оцінок, тим більше, що, писаним колись "у шухляду", масив створеного зараз активно проступив з невідомості, з'являється в друку, дивуючи читачів своїм багатоплановим об'ємом.

Загалом, коли йдеться про такий талант, таку мислену просторинь, поєднані з дивовижною працездатністю, говорити насамперед про еволюцію не доводиться. Разом із тим роман "Тіні зникомі" за проблематикою, жанром та естетикою можна вважати своєрідним завершенням певного важливого процесу в становленні Шевчука-прозаїка, оскільки в ньому, як у багатоголосій симфонії, спостерігається поліфонія всіх дотеперішніх важливих ідейно-естетичних інтенцій, публіцистики, наукових відкриттів.

В умовах суспільної стагнації й терору щодо національної культури Валерій Шевчук обрав своє кредо: "Краще бути ніким, ніж рабом" [96, 8]. Проблематика і естетика творів митця зроджена запереченням суспільних реалій, на тлі яких постало шістдесятництво. Як суспільно-естетичне явище, його прийнято не без підстав вважати своєрідним ренесансом, викликаним тимчасовою черговою "відлигою". Однак закономірна увага до нього виявляється головним чином у площині аналізу суспільних і лише частково – естетичних явищ через надмірну увагу сучасної критики до модерну й засилля поп-культури. Літературні студії в площині історії суспільних ідей, де виявив себе Шевчук, наша критика, за висловом Ю.Луцького, лише розпочинає [55, 14].

Л.Тарнашинська радить розглядати шістдесятництво в кількох вимірах: "Як суспільно-політичне оновлення, позначене новою фазою спротиву української інтелігенції тоталітарній системі; як соціокультурне і літературно-естетичне явище з домінантою легально-опосередкованої художньої опозиції системі; як прагнення української нації до самоідентифікації та намагання зреалізуватися у своїй національній самобутності чи як культурологічний феномен з формуванням нового типу художньої свідомості" [103, 7].

Авторка має на увазі насамперед творчість В.Шевчука, хоча й не уникає своєрідної "моди" на компаративістику "по-українськи": без детального дослідження хронологічного, суспільно-естетичного континууму чи просто погодження з автором дошукує в його творах впливів Кафки, Камю, Сартра, Лопе де Вега, Фолкнера та ін. Критерії ж оцінок створеного Валерієм Шевчуком ще дуже розмиті. Не дають, зокрема, відчутних наслідків спроби окремих критиків застосувати для цього штампи й аплікації модних нині модерних технологій. Письменник творив модерну літературу задовго до виникнення цієї моди, а головне – вона була в його естетиці не наслідуванням, а гармонійним поєднанням оригінальних естетичних інновацій та національної традиції.

Розглянемо основні суспільні та естетичні риси літератури останньої чверті ХХ століття, в дискурсі яких формувався феномен В.Шевчука, і крізь призму яких проблематика та естетика творчості проступають у їх сутності й вагомості. Ширший аналіз цих ознак набуває ваги й актуальності, оскільки їх результати в сучасних суспільних умовах дійшли негативу, вершини якого ще тільки проглядаються. Їх ґрунтовному осмисленню письменник присвятив свою творчість, показав можливість і потребу іншого світу, основу для якого народ творив протягом століть своєю національною духовною культурою. На цьому тлі постала та інтелігенція, образи якої автор викликав із минулого для сучасників, коли її представники втрачали свою суспільну роль і відходили на маргінесі прогресу. Цей вираз знайшов довершення у романі "Тіні зникомі".

"Проблема кризи інтелігенції та її будівничої – критичної та етичної – ролі в суспільстві, – зазначає О.Пахльовська, – дуже актуальна. Європейська культура через наявність канону витримує тиск проблеми. Для слов'янського світу вона стала питанням власного життя чи смерті. Між інтелектуалами та суспільством перервався органічний зв'язок, заснований на взаємній довірі та усвідомленні суспільних цінностей і пріоритетів. А що менше інтелігенція має змогу впливати на суспільні настрої та на владу, то більше вона й справді стає "самодостатньою", зосереджуючися, за браком цікавішого, на внутрішніх війнах, результати яких такі ж самі жалюгідні, як і причини, що до них призвели" [77, 78].

Якщо інші письменники освоювали передовсім нові соціальні площини, часто балансує на межі кон'юнктури, Шевчук зважився освоїти в історичній тягловості духовні, моральні, що були прерогативою власне інтелігенції. Героєм його Тексту став інтелігент, людина мисляча, завданням якої поставлено іманентне збереження і трансмісію вітчизняних духовних, моральних культурних традицій. Письменник ніби розблокував заборонену, поневолену свідомість, творив елітарну літературу, доказуючи органічну безперервну тягловість високого духовного світу українства.

Образ інтелігента, витворений митцем, спростував уявлення про українську націю як історично хліборобську і мистецтво як генетично "селянське". Одночасно він "відтворював" цю інтелігенцію в умовах її маргінального стану, одним серед небагатьох узяв на себе цю деміургічну функцію. В.Шевчук "від книжки до книжки – поступово й наполегливо обживав і обживає історичний простір життя української інтелігенції, заселяючи його все новими й новими героями, розпросторюючи дедалі більше духовний простір цього материка, дедалі щільніше заповнюючи його побутовими реаліями" [103, 22].

У розмові з М.Жулинським сам Валерій Шевчук дав конкретне розгорнуте визначення-характеристику естетичної програми кращих представників його творчого покоління. Вона, вважає він, була і лишається простою: увага до пересічної особистості: "Наш розвиток, як *homo sapiens*, тривалий. Людина створювала свій морально-етичний кодекс важко, переходячи через море бід, через жорстокість, дикість, біду, нещастя, водночас вона не забувала про розум, добротворення, красу, любов, віру, сподівання – всі оці тисячі років мільйони індивідуальностей боролися, падали, гинули, зводилися, будували і руйнували не тільки матеріальні цінності, але й себе, свою суть, свою духовну структуру – тільки при цій умові мій народ зміг вижити і скласти в сучасності живу, наявну реальність.

"Шевчук – синтезатор художніх набутоків зі стильовими пошуками прозаїків європейської школи, як то засад французьких екзистенціалістів, голдінгівської манери письма в стилі англійських притч, засвоєння ним фолкнерівських прийомів творення власної художньої мікрогалактики, тяжіння до "магічного реалізму", химерної прози, що визначає часово-просторові структури латиноамериканського роману тощо", – вважає Л.Тарнашинська [100, 26]. Тут виявляється ознака висвітлювати творчість досліджуваного письменника в аспектах, дотичних до певних, уже раніше сформованих, власних наукових інтересів.

Письменник користується також методом і способом монтажу, часткового колажу. На творення цілісної картини світу працює й "універсалізація ситуацій", коли те, що відбувається в замкнутому просторово-часовому відрізку, проектується-накладається на українське суспільство. Користується автор методом універсалізації персонажів. Не тільки тоді, коли герой об'єднує собою кілька романів (Віталій Волошинський із "Стежки в траві"), а й коли дає персонажам символічні прізвиська (Кириак Сатановський, Пустовойтенко). Має також ознаки універсальності використання образно-алегоричних назв творів, розділів тощо.

Це все зовнішня архітектоніка. Щодо внутрішньої, духовної – то світ відбувається в духовній парадигмі поєднання високого і низького. Це поєднання дуже співзвучне, відповідне в своїх компонентах-складових художньої мікрогалактики творів Валерія Шевчука. Але це не просто умовний поділ на дві рівновеликі площини. В світоглядно-естетичній системі письменника небо уособлює порив до високого, духовного, намагання вирватися з тенет сірості, убогості, з буденщини, від низьких потреб свого "я", від замкнутості в оболонці своєї індивідуальності, часто від заздрості і ненависті, освячених порухами тваринних інстинктів. Цей дуалізм урівноважується системою пошуків сенсу життя й покликання людини вже на рівні "неба" і "землі" – радше "раю" і "пекла" в душі. В свої діалектичній єдності це створює ту внутрішню духовну цілісність, що визначає філософську поліфонію кожного твору письменника.

Окремо слід зазначити, що творчість Валерія Шевчука малює широку історичну панораму України. Однак його історичні твори "обживають" не стільки певну місцевість, скільки духовний простір українства, розтягнений у часі протягом кількох століть. Це не тільки локальна "географічна" територія, заселена

вигаданими чи прототипізованими героями з їх житейським досвідом і колізіями, а універсальна територіально-духовна галактика, своєрідний просторово-ментальний універсум, що є своєрідною моделлю реального життя в його мистецьких образно-пластичних формах. Письменник планомірно і на високому науковому рівні заповнює лакуни літературного і мистецького життя України минулих епох, показуючи високу духовну сутність і масштабність давньої української літератури, набутки якої живлять і прозу самого дослідника.

Візія України заґрунтована на універсальності бачення світу як космічного простору, викликана необхідністю простежити історію душі індивіда, який віками вибудовував своє "я", спромагався на історичне зростання духовності вже на рівні національного світогляду. У своїх творах письменник вибудовує цілісну систему філософського осягнення буття українця, пізнання його ментальності крізь часи – на тисячолітньому шляху, начебто перекидаючи умовні містки через епохи, створюючи певні перегуки й асоціації, ведучи тим самим своєрідний діалог віків, у центрі якого – завше людина рефлексуюча, бита сумнівами між моральними максимами та поняттям гріха, яка через болючі пошуки сенсу існування йде до самої себе.

В творах Валерія Шевчука майже всі герої перейняті абсурдністю життя, ескапізмом. Їх з'їдає, мучить туга від неможливості реалізувати себе в абсурдному світі. Багато з них змиряється, дехто знаходить рівновагу в природі, але вона нетривка. Дослідники (Л.Тарнашинська) бачать тут "нудьгу" Жан-Поль Сартра, Ясперсів "страх", Гайдеггерову "тривогу", безнадійне бунтарство Камю, вічну невдоволеність, яка спонукає починати все спочатку і спочатку.

У Шевчука, однак, це, власне, не бунт, а протистояння. Герой не повстає проти долі, а прагне самодостатності як істинної форми буття. Вільним вибором людської особистості можна побороти абсурд існування, навіть якщо цей вибір – смерть ("Птахи з невидимого острова").

Своєрідною ідейно-естетичною вершиною, куди тяжіли пошуки письменником України в собі і в народі став роман "Тіні зникомі". Унікальний за тематикою і жанром, він сублімував у собі найкраще зі світоглядних шукань та творчих набутків. Люди малі, звичайні, виростають тут до універсального відчуття не тільки себе, але й світу в абстрактному його розумінні. Це дідичі – еліта України, світ для яких уже не безпредметна просторинь, а насамперед власний дім і вітчизна. Їх пошуки сенсу буття ведуть до усвідомлення цього смислу як праці для роду і народу, а не служби чужій землі й чужому, ворожому до України, урядові.

Українська історія у всіх її філософських вимірах, морально-етичних екстремах постає в "Тінях зникомі" на загальнолюдському тлі, проростає завдяки майстерності письменника, філософському способу його мислення в сучасність, говорить мовою сучасних проблем, застерігає, нагадує, вчить.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрусів С. Модус національної ідентичності: львівський текст 30-х років ХХ ст. – Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка – Тернопіль: Джура, 2000. – 340 с.
2. Андрусів С. У лісі людської душі: [Про повість "Три листки за вікном"] // Жовтень. – 1988. – №1. – С. 107-111.
3. Андрухович Ю. Оповідач історій // Кур'єр Кривбасу. – 1999. – 19 серпня. – С. 7-8.
4. Бакула Б. Польська інтеліґенція: сучасність і спадщина попереднього періоду // Сучасність. – 2002. – №1. – С. 46-55.
5. Бахтин М. Автор и герой в эстетической деятельности // Литературно-критические статьи. – Москва: Художественная литература, 1986. – С. 5-26.
6. Бахтин М. Формы времени и хронотопа в романе // Литературно-критические статьи. – Москва: Художественная литература, 1986. – С. 121-291.
7. Бердяев М. Національність і людство // Сучасність. – 1993. – №8-9. – С. 148-156.
8. Беляєва Н. Історична проза Валерія Шевчука в інтертекстуальному аспекті // Слово і час. – 2001. – № 4. – С. 58-64.
9. Білецький Л. Історія української літератури. Частина перша (народня словесна творчість): Курс лекцій. – Регенсбург – Берхтесгаден, 1947. – 115 с.
10. Бледних Т. Риси та ознаки творчого стилю Валерія Шевчука // Сучасний погляд на літературу: Наук. збірник Національного педагогічного університету імені М. Драгоманова. – К., 1999. – Вип.1. – С. 96-101.

Квацяла Г.

Науковий керівник – проф. Палихата Е.Я.

МЕТОДИКА ЗАСВОЄННЯ ЧАСТКИ УЧНЯМИ СЬОМОГО КЛАСУ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ШКОЛИ

Комунікативно-прагматичне спрямування курсу української мови у середній школі зумовило необхідність удосконалення методики навчання морфології як складової частини граматики. Морфологія схожа на «скелет», на якому прикріплюються знання, які тісно пов'язані з іншими мовними розділами – лексикою, словотвором, синтаксисом тощо. Формування у школярів граматичних понять – актуальна проблема методики навчання української мови. Упродовж останнього десятиріччя минулого століття простежується тенденція розгляду мови крізь фокус мовленнєвої діяльності. Провідні лінгвісти, психологи, педагоги розробляють комунікативні напрями дослідження лінгводидактики, пов'язані з вивченням